

חשבון נפש הכרחי

כיצד זה קרה שהצבא הרג בעזה יום יום אזרחים תמימים, נשים וילדים, והדבר לא העלה אפילו תהייה בקרב רוב הציבור בישראל? איך הגענו לידי כך שמנגנון השיפוט המוסרי של רוב הציבור בישראל איבד את יכולת התפקוד שלו, והוא מכנה בלי היסוס את פעולות הצבא בשמות המטשטשים את חומרת המעשים, מבלי לשאול שאלות פשוטות ויסודיות על טיבם?

אפשר כמובן לומר שזהו טבעו של האדם שכאשר הוא מרגיש מותקף הוא מאבד את המידתיות, והוא מאמץ לעצמו מוסר פרימיטיבי - הבא להרגך השכם להורגו. לא רק אותו, אלא גם את בני משפחתו. את השכנים שלו ואת החברים שלו. נראה לי שההסבר הזה קצת פשטני. נראה לי שהכשל המוסרי של החברה הישראלית מחייב בחינה הרבה יותר עמוקה.

כשל זה לא נוצר היום. ראשיתו כנראה במלחמת העצמאות. הוא המשיך והתפתח במלחמות שאחריה, ובעיקר ביניהן. החברה הישראלית פיתחה מנגנון יעיל מאד לטשטוש הכרעה מוסרית באמצעות מערכת נוסחאות וסיסמאות קליטות ופשוטות המחלחלות בקלות אל השיח הפוליטי ונטמעות בו עד כדי כך שהן הופכות לאמיתות. לגבי עצמנו אנחנו אומרים למשל: מלחמת אין ברירה, שדרות מגנה על תל אביב, דמנו איננו הפקר, נשקנו טהור. לגבי הפלסטינאים אנחנו אומרים: אין עם מי לדבר. הם רוצים להשליך אותנו לים. הם מבינים רק כוח, מה שהם לא מבינים בכוח הם יבינו ביתר כוח. הם לא החמיצו שום הזדמנות להחמיץ הזדמנות, וכדומה.

המאפיין את האמירות האלה שהשתלטו על השיח הציבורי שלנו הוא פשטנות ושטחיות. הן לא מתארות את המציאות שאנו חיים בה - שהיא מציאות מורכבת, מלאה במיתוסים, בזיכרונות, בניגודים וסתירות פנימיות. אבחנה זו מצביעה על הרעה החולה שפקדה את החברה הישראלית: ההשטחה הבלתי נסבלת של הדיון הפוליטי, המסרסת כל אפשרות של פתרון פוליטי מהותי.

תהליך ההשטחה הזה מסוכן ביותר. הקלות שבה אנו הורגים אזרחים - ביניהם נשים וילדים חסרי אונים - מעידה לאן התדרדרנו. אנחנו כולאים למעלה ממיליון בני אדם בתנאי קיום מחפירים, בלתי נסבלים ובלתי אנושיים. במלחמה הזאת ריסקנו את החברה הפלסטינאית האזרחית בעזה לחלוטין. כל מי שמעיין בדוחות של OCHA - המשרד לתיאום הומניטארי של האו"ם - יגלה שם עובדות מזעזעות על מצב מערכת הבריאות, על מצב החולים האזרחים - בעיקר החולים הכרוניים, ילדים ופגים, על הרעב, על המים, על הביוב, על החשמל. אלפי בתים נהרסו. אי אפשר לכנות את מה שאנחנו עושים שם אלא במילים פשוטות: אנחנו רוצחים בהם ומתעללים בהם באכזריות מפלצתית. אנחנו כמובן טורחים לכבס את המעשים במילים, להדחיק את משמעותם, ולהתכחש להם. אבל זה בדיוק מה שאנחנו עושים.

מוטי לרנר

מה יכולים סופרים, משוררים, מחזאים ואמנים לעשות? הם יכולים כמובן למחות, להפגין, לחתום על עצומות. אולי אפילו להקים אוהל מחאה ליד הכנסת ולפתוח בשביתת רעב. אלה הן פעולות מיידיות, אבל ההשפעה שלהן מוגבלת. מנהיגינו הנחושים והבטוחים בעצמם מעדיפים להאזין לקולות אחרים.

לעומת זאת עומדת לרשות הסופרים, המשוררים המחזאים והאמנים אסטרטגיה אחרת, ארוכת טווח, המשתמשת בכישוריהם וייחודם, ועשויה ברבות הימים ליצור שינוי מהותי. מטרתה של אסטרטגיה זו היא להעמיק את השיח הציבורי הפוליטי באמצעות

הספרות והאמנות. למרבה המזל אנחנו עדיין חיים בחברה שבה אזרחים מן השורה קוראים ספרים והולכים לתיאטרון ולקולנוע. כשאזרחים אלה קוראים ספר או רואים הצגה וסרט אפשר לחדור את מסך הסיסמאות המהדהדות בשיח הציבורי ולפנות אל העמוק והמורכב שבתוכם. אסטרטגיה זו איננה מיועדת דווקא לזמן מלחמה. היא חייבת להיות אסטרטגיה עקבית ומתמשכת. אם נצליח להעמיק באמצעות אמנותנו את השיח הפוליטי בישראל, הנוסחאות והסיסמאות המרדדות ומנטרלות אותו תתפוגגנה.

איך מעמיקים את השיח הציבורי באמצעות האמנות? יוצרים חומרים המעמיקים אותו. חמרים המתייחסים להיסטוריה של הקונפליקט הישראלי פלסטיני, לערכים הדו-צדדיים העומדים בבסיסו, ובעיקר לנרטיבים השונים שנוצרו בעקבותיו. אמנות העוסקת בחומרים פוליטיים יכולה להיות אמנות עמוקה – למרות ספקנותם של כמה מבקרי אמנות פרובינציאליים. האמנות בישראל חייבת לעסוק בתהליכים העומדים בבסיס קיומנו כאן: התפתחות הציונות, השואה, מלחמת העצמאות, היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינאים, מלחמת ששת הימים ותוצאותיה, ההתנחלות ותוצאותיה, מלחמת יום כיפור, המלחמות בלבנון, האינתיפאדות, יחסינו עם התפוצות היהודיות בעולם, ועוד נושאים רבים שהכללתם בשיח הציבורי היא גורלית עבורנו.

כמי שפועל בעולם התיאטרון אינני יכול שלא להביע אכזבה מן העובדה שרוב התיאטרונים בישראל מעלו באחריותם כלפי צופיהם, ולא נטלו חלק ביצירת שיח אמנותי פוליטי אינטנסיבי ההכרחי בחברה כמו שלנו. במקום זאת בחרו התיאטרונים להעלות מחזות אסקפיסטים מובהקים שקיבעו את הרדידות של השיח הציבורי והשאירו אותו בידיהם של פוליטיקאים ודובריהם שאין להם עניין בציבור מודע, חושב ונוקט עמדה.

אין כאן פתרון קסם. סופרים, משוררים, מחזאים ואמנים חייבים לוותר מעט על הצורך הטבעי והבסיסי של כל אמן לעסוק בעולמו הפרטי, ומתוך בחירה מודעת לחזור ולעסוק בהתמדה ובאומץ במפגש בין עולמם הפרטי לבין העולם שבו הם חיים, ולתרום בכך להתמודדות ההכרחית עם הבעיות הקולקטיביות המסכנות את קיומנו. בהעמקת השיח הפוליטי נציל את נפשותינו.